Temanotat

Tyrkia: Situasjonen for politisk aktive kurdere

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2015

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

Turkish authorities and the Kurdish guerrilla organization PKK have been engaged in a peace dialogue, and kept a ceasefire between 2013 and the summer of 2015. This resulted in a sharp decline in wounded and killed as a result of armed clashes and an improved security situation in the southeast of the country. The ceasefire was breached in the summer of 2015, and the PKK and the army engaged in renewed fighting.

A high number of pro-Kurdish politicians, human rights activists and journalists were imprisoned after 2009 on vaguely worded accusations of support or belonging to a terrorist organization. Most of them had no direct relation to terrorism or violent activism. Most were released in 2014 as part of the improved negotiation climate between the government and the PKK. The ceasefire breach in summer 2015 led to renewed accusations and police investigations of leading pro-Kurdish politicians.

Mistreatment and torture is only rarely taking place in Turkish prisons or police custody. However, police violence is common during demonstrations.

SAMMENDRAG

Tyrkiske myndigheter og den kurdiske geriljaorganisasjonen PKK førte en fredsdialog og overholdt i praksis en våpenhvile mellom 2013 og sommeren 2015. Dette ledet til en markant nedgang i antall sårede og drepte i kamphandlinger og en bedret sikkerhetssituasjon sørøst i landet. Våpenhvilen ble brutt i juli 2015, og nye kamper mellom regjeringshæren og PKK blusset opp.

Et stort antall pro-kurdiske politikere, menneskerettighetsaktivister og journalister ble fengslet etter 2009 på vagt formulerte anklager om tilhørighet eller støtte til terrororganisasjoner. De fleste hadde ingen direkte kobling til terrorisme eller voldelig aktivisme. I tråd med det bedrede forhandlingsklimaet mellom regjeringen og PKK, ble de fleste løslatt i løpet av 2014. Bruddet på våpenhvilen sommeren 2015 førte til nye anklager og politietterforskning mot ledende pro-kurdiske politikere.

Mishandling og tortur forekommer sjeldent i fengsler eller politiarrest i dag. Politivold er imidlertid utbredt i forbindelse med demonstrasjoner.

INNHOLD

1. Innledning 5
2. Den politiske situasjonen 5
2.1 Dialogen mellom regjeringen og PKK 6
3. Sikkerhetssituasjonen i Sørøst-Tyrkia 7
4. Ytringsfrihet og forsamlingsfrihet 8
4.1 Presse 8
4.2 Sosiale medier og internett 9
4.3 Straffesaker mot politisk aktive kurdere – «KCK-rettssakene» 10
4.4 Domstolenes uavhengighet 11
4.5 Demonstrasjoner 12
4.6 Den nye "sikkerhetsreformen" 13
4.7 Diskrimineres kurderne i rettssystemet? 14
4.8 Utsettes familiemedlemmer av politisk aktive kurdere for reaksjoner? 14
4.9 Rekruttering av informanter 14
4.10 Straffereaksjoner og voldshandlinger utført av PKK 15
5. Politivold, tortur og soningsforhold 15
5.1 Politivold 15
5.1.1 Hvem utsettes for politivold? 17
5.2 Tortur 17
5.3 Soningsforhold 17
6. Militærtjeneste og militærnektere 18
7. Referanser 20

1. INNLEDNING

Dette temanotatet beskriver situasjonen for politisk aktive kurdere i Tyrkia. Et sentralt tema er hvilke reaksjoner kurdiske politikere, journalister og aktivister blir møtt med fra politi, påtalemakt og de tyrkiske domstolene. Notatet belyser også hvorvidt de som definerer seg som kurdere, behandles annerledes enn andre tyrkiske statsborgere av domstolene, i arrest, under soning av fengselsstraffer eller i militæret.

Kapittel 2 gir en kort beskrivelse av den politiske situasjonen i Tyrkia og fredsdialogen mellom regjeringen og PKK. I kapittel 3 beskrives sikkerhetssituasjonen sørøst i landet hvor kurderne utgjør en majoritet. Kapittel 4 tar for seg ytringsfriheten generelt og vilkårene for journalister, pro-kurdiske politiske aktivister og de som deltar i pro-kurdiske demonstrasjoner. Deretter omtales domstolene og hvordan disse behandler saker mot politisk aktive kurdere og deltagere i pro-kurdiske demonstrasjoner. Kapittel 5 handler om politivold og soningsforhold i fengsler og politiarrest. Til slutt, i kapittel 6, gis en kort beskrivelse av forholdene for kurdere som avtjener førstegangstjeneste og situasjonen for militærnektere.

Notatet bygger primært på informasjon fra forskere, jurister, menneskerettighets-aktivister og diplomater som Landinfo intervjuet i forbindelse med en informasjonsinnhentingsreise til Diyarbakir, Ankara og Istanbul i mars 2015. Diplomatene som Landinfo intervjuet ønsket å uttale seg anonymt fordi tematikken er sensitiv. I tillegg refereres det til relevante nyhetsoppslag og rapporter fra blant annet EU-kommisjonen, Human Rights Watch og Amnesty International.

2. DEN POLITISKE SITUASJONEN

Det regjerende Rettferdighets- og utviklingspartiet (*Adalet ve Kalkınma Partisi*, heretter AKP) har sittet med makten i over 13 år og fikk rent flertall ved parlamentsvalgene i 2002, 2007 og 2011. Partiet har røtter i den tyrkiske islamistbevegelsen. Etter parlamentsvalget i juni 2015 beholdt AKP posisjonen som største parti, men gikk tilbake og mistet sitt absolutte flertall. Partiet fikk 40,8 prosent av stemmene og 258 plasser i Tyrkias 550 seters nasjonalforsamling, mot 49,8 prosent av stemmene og 327 seter etter valget i 2011. Det pro-kurdiske venstreliberale Folkets demokratiske parti (*Halkların Demokratik Partisi*, heretter HDP) kom for første gang over sperregrensen på ti prosent og tok 80 seter.

Ytterligere to partier er representert i nasjonalforsamlingen. Disse er CHP (*Cumhuriyet Halk Partisi*) med 132 seter (sosialdemokratisk og sekulært/«kemalistisk») og MHP (*Milliyetçi Hareket Partisi*) med 80 seter (nasjonalistisk). Mangeårig AKP-statsminister Recep Tayyip Erdoğan overtok presidentembetet i august 2014 og overlot statsministerposten til Ahmet Davutoğlu. AKP har jobbet for å endre konstitusjonen og innføre en styreform som gir presidenten betydelig større utøvende makt. Valgresultatet i juni 2015 har foreløpig satt en stopper for dette, da opposisjonspartiene er imot å innføre denne formen for presidentstyre (Akyol 2015; Nardelli 2015; Today's Zaman 2015). Det pågår forhandlinger om en ny koalisjonsregjering, men det er foreløpig uklart hva slags

regjering landet vil få. Dersom man ikke kommer til enighet om en ny regjering innen 23. august, kan det skrives ut nyvalg (Letsch 2015).

2.1 DIALOGEN MELLOM REGJERINGEN OG PKK

Det har siden slutten av 2012 pågått en dialog mellom regjeringen og Abdullah Öcalan, den fengslede lederen for PKK (*Partiya Kerkeren Kurdistan* / Det kurdiske arbeiderpartiet).[1] I mars 2013 erklærte PKK en ensidig våpenhvile som stort sett ble overholdt frem til juli 2015. Den tyrkiske regjeringen fulgte opp med å avstå fra å angripe PKK-mål. I samme periode ble det vedtatt flere reformer som var ment å skulle imøtegå kurdernes krav. I 2013 ble det tillatt med morsmålsundervisning i andre språk enn tyrkisk ved privatskoler. Samtidig vedtok man å gi offentlig støtte til alle politiske partier som fikk minst tre prosent av stemmene ved valg, noe som gagnet det pro-kurdiske HDP. Forbudet mot å drive valgkamp på andre språk enn tyrkisk ble opphevet. Det ble også tillatt å gjeninnføre gamle kurdiske navn på landsbyer som hadde fått tyrkiske navn. Samtidig kom lovendringer som førte til løslatelsen av flere tusen kurdere som i 2009 ble arrestert mistenkt for medlemskap i PKK eller KCK (se kapittel 4.3) (Crisis Group 2014, s. 1-5).[2] I juni 2014 vedtok parlamentet en ny lov som ga dialogen med PKK en sterkere juridisk ramme. Loven inneholdt tiltak for å eliminere terrorisme, styrke sosial inkludering og reintegrering av PKK-medlemmer som forlot organisasjonen. Den ga også garantier til de som deltok i fredsdialogen om at de ikke vil bli straffeforfulgt for kontakten med PKK (EU Commission 2014, s. 5-6).[3]

Ifølge Özge Genic (samtale i Istanbul, mars 2015), forskningsleder i den uavhengige tyrkiske tankesmien PODEM (Center for Public Policy and Democracy Studies), fokuserte samtalene våren 2015 først og fremst på å bevare freden i sørøst-Tyrkia. Det var en felles forståelse mellom regjeringen, PKK og HDP om at man ville bidra til å opprettholde ro i de kurdiske områdene av Tyrkia. Samtidig var det uenighet om prioriteringer og veien videre. Regjeringen ønsket først fred, deretter avvæpning av PKKs militære avdelinger, deretter reformer og innfrielse av kurdernes krav, og til sist hjemkomst og en eller annen form for reintegrering av PKKs geriljasoldater. PKKs posisjon var derimot at avvæpning ikke kunne skje før kurdernes reformkrav ble innfridd.

---

[1] Det har også pågått samtaler mellom PKK og regjeringen tidligere. Den første indikerte kontakten fant sted i 1992 med PUKs (Patriotic Union of Kurdistan) leder Jalal Talabani som mellommann. Mellom 1999 og 2005 hadde Abdullah Öcalan samtaler med tyrkiske militære ledere. Mellom 2008 og 2011 fant flere møter sted i Oslo mellom representanter for den tyrkiske militære etterretningen og PKK-ledere (Crisis Group 2014, s. 1-2).

[2] KCK (*Koma Civaken Kurdistan* / Unionen av kurdiske samfunn) ble opprettet i 2007 som en paraplyorganisasjon for PKK-tilknyttede organisasjoner i Tyrkia, Iran, Irak og Syria (Candar 2012, s. 82). Partistrukturen til PKK og dens viktigste «søsterorganisasjoner», herunder KCK, er nærmere omtalt i Landinfos temanotat *Tyrkia: PKK og straffeforfølgelse av politisk aktive kurdere* (Landinfo 2014).

[3] I mars 2012 forsøkte en fløy av dialogmotstandere innenfor statsapparatet å åpne etterforskning mot sjef for den nasjonale etterretningen, Hakan Fidan, som ledet dialogen med PKK fra tyrkisk side (Crisis Group 2014, s. 7).

3. SIKKERHETSSITUASJONEN I SØRØST-TYRKIA

Våpenhvilen ble brutt i slutten av juli 2015, og nye kamper blusset opp mellom PKK og den tyrkiske hæren. Foranledningen var en selvmordsbomber som 20. juli drepte 32 unge pro-kurdiske aktivister i Suruc nær den syriske grensen i Sanliurfa-provinsen. Det ble antatt at IS sto bak bomben. PKK beskyldte AKP-regjeringen for å støtte jihadister i Syria, inkludert IS, og holdt således regjeringen ansvarlig for bombeattentatet. I dagene som fulgte, drepte PKK-enheter i Tyrkia flere polititjenestemenn og soldater og gjennomførte angrep på militære installasjoner inne i Tyrkia. Regjeringen svarte med å bombe PKKs baser i Nord-Irak fra luften.[4] I dagene som fulgte, kom det også til demonstrasjoner og voldelige sammenstøt mellom politi og pro-kurdiske demonstranter i flere kurdiske byer (Akyol 2015; Popp & Reuter 2015).

Dette var tredje gang på få år at det oppsto store og voldelige protester i kurdiske områder av landet. De to foregående rundene med opptøyer var «Gezi-opptøyene» og «Kubane-opptøyene». Gezi-opptøyene oppsto sommeren 2013 da en liten protest i Istanbul mot planene om å rive Gezi-parken for å bygge et kjøpesenter, vokste til en stor landsomfattende protestbevegelse mot regjeringen med store demonstrasjoner i nesten alle provinser. Politiet brukte fysisk vold, tåregass og vannkanoner for å spre de overveiende fredelige demonstrantene. Opptøyene var ikke direkte knyttet til kurdernes kamp, men involverte tyrkere så vel som kurdere og folk fra alle samfunnslag (Amnesty International 2014, s. 5).

Kubani-opptøyene i oktober 2014 oppsto i kjølvannet av at IS i Syria var nær ved å okkupere hele den kurdisk-dominerte byen Kubani og omkringliggende områder som inntil da hadde vært under kontroll av PYD, et syrisk-kurdisk parti med nære bånd til PKK. Kubani ligger nord i Syria nær grensen til Tyrkia. Den tyrkiske regjeringen ble beskyldt for å nekte tyrkiske kurdere å komme kurderne i Kubani til unnsetning. Dette bidro til at kurderne samlet seg i store protestdemonstrasjoner mange steder i landet (Daloglu 2014). Protestene var til dels voldelige. Ifølge Özge Genic i tankesmien PODEM (samtale i mars 2015) oppsto det blant annet voldelige sammenstøt i den kurdiske byen Cizre i Sirnak-provinsen. Flere personer ble drept. Politiet hadde store vanskeligheter med å kontrollere gatene. Det var sammenstøt mellom ungdomsgrupper med koblinger til PKK og politiet og mellom disse ungdomsgruppene og kurdiske tilhengere av islamistbevegelsen Hizbollah.[5]

Ifølge Genic som besøkte Cizre i etterkant av opptøyene, vet man ikke med sikkerhet hvem ungdommene som gjorde opprør var. Det er uklart om det var geriljasoldater fra PKKs baser i fjellene eller eksakt hvilken tilknytning de hadde til PKK. Protestene roet seg ned etter at kurdiske organisasjoner i Diyarbakir under HDPs overoppsyn, startet en dialog med demonstrantene. Öcalan sendte samtidig et brev til

[4] Regjeringen begynte samtidig å bombe IS-posisjoner inne i Syria. I tillegg fikk USA klarsignal til å benytte tyrkiske flybaser til å bombe IS i Syria og Irak, noe de inntil da hadde blitt nektet. Ifølge presseoppslag var imidlertid hovedvekten av de tyrkiske flyangrepene i slutten av juli og begynnelsen av august rettet mot PKKs baser i Nord-Irak og ikke mot IS (Akyol 2015; Popp & Reuter 2015).

[5] Hizbullah er en tyrkisk islamistorganisasjon som primært består av tyrkiske kurdere. Organisasjonen må ikke forveksles med den libanesiske sjiamuslimske organisasjonen med samme navn. Det politiske partiet Hüda-Par, som ble stiftet av Hizbollah-veteraner i 2012, regnes av mange som en front-organisasjon for Hizbollah (The Economist 2013).

sine tilhengere hvor han ba dem om å roe ned protestene (Daloglu 2014; Genic, samtale mars 2015).

Ifølge en europeisk diplomat i Ankara som Landinfo snakket med i mars 2015 og som ønsket å uttale seg anonymt, var sikkerhetssituasjonen god sørøst i Tyrkia våren 2015. Enkelte uroligheter forekom fra tid til annen, og politiet var av og til involvert i skyte-eposider, men alt i alt var situasjonen i sørøst mye tryggere enn før våpenhvilen som trådte i kraft i 2013. Samtidig var mange, ifølge diplomaten, urolige for at situasjonen når som helst kunne eksplodere, spesielt dersom det skulle vise seg at dialogen med PKK strandet (europeisk diplomat i Ankara, samtale i mars 2015).

Den tyrkiske menneskerettighetsorganisasjonen Human Rights Foundation of Turkey (HRFT) fører statistikk over hvor mange som er drept i sammenstøt mellom hæren, politistyrker og PKK-geriljaen. Ifølge generalsekretæren i HRFT, Metin Bakkalci, var det en markant nedgang i antall drepte fra 2012 til 2013. I 2013 ble totalt 18 personer drept og i 2014 16 personer. Dette står i sterk kontrast til 2011 med 425 drepte og 2012 med 796 drepte. De aller fleste drepte var PKK-soldater eller medlemmer av hæren og politiet. Sivile drepte utgjorde 22 personer i 2011, 16 personer i 2012, ingen i 2013 og 4 i 2014 (Metin Bakkalci, generalsekretær i HRFT, samtale i Ankara mars 2015). Etter at våpenhvilen ble brutt i juli 2015 rapporteres det om en markant økning i antall drepte. Ifølge presseoppslag ble 23 politimenn og militære samt 11 sivile drept i PKK-angrep mellom 7. juli og 7. august 2015. I samme periode hevdet hæren at de hadde drept minst 390 PKK-geriljasoldater gjennom bombingen av PKK-baser i Nord-Irak (Hurriyet Daily News 2015).

Det er så langt høyst usikkert om det man nå er vitne til er en midlertidig pause i fredsdialogen eller om landet er i ferd med å bevege seg inn i en ny langvarig væpnet konflikt. Ikke overaskende gir regjeringen og PKK hverandre skylden for at våpenhvilen nå er brutt. Flere observatører har påpekt at det antagelig er viktige innenrikspolitiske hensyn bak regjeringens plutselige kursendring. Man antar at presidenten og regjeringen kalkulerer med at de, ved å avbryte våpenhvilen og øke konfrontasjonen med PKK, vil kunne svekke det pro-kurdiske HDP og samtidig vinne velgere fra det nasjonalistiske MHP dersom det utlyses nyvalg i løpet av høsten 2015. Hvorvidt en slik strategi vil fungere, er imidlertid høyst usikkert (Akyol 2015; Letsch 2015; Popp & Reuter 2015).

4. YTRINGSFRIHET OG FORSAMLINGSFRIHET

4.1 PRESSE

Ifølge Freedom House og EU Commission har utviklingen i Tyrkia vært negativ de siste årene med hensyn til ytringsfrihet og forsamlingsfrihet. Selv om konstitusjonen garanterer pressefrihet og ytringsfrihet, blir disse rettighetene kun delvis respektert i praksis. Bestemmelser i straffeloven, straffeprosessloven og antiterrorloven brukes til å straffeforfølge og dømme journalister for normal journalistisk aktivitet. Over 20 journalister og forleggere satt fengslet ved utgangen av 2014. Majoriteten var kurdere dømt for tilknytning til en illegal organisasjon etter bestemmelser i straffeloven eller antiterrorloven (se kapittel 4.3).

I tillegg utøvde regjeringen press på mediebedrifter. Uttalelser fra regjeringsmedlemmer bidro til å legge press på journalister og førte til at straffesaker ble reist mot journalister. Ifølge Freedom House som siterer det tyrkiske pressebyrået Bianet, ble 399 journalister, skribenter og andre som jobber innenfor media, sagt opp eller tvunget til å si opp i løpet av 2014, ofte som følge av press fra regjeringen mot statlige eller private mediebedrifter. De fleste store mediebedriftene i Tyrkia eies av noen få store konserner som også driver innenfor andre virksomheter og som er avhengig av offentlige kontrakter og anbud som kanaliseres via det offentlige. Dette gjør regjeringen i stand til å utøve økonomisk press på disse konsernene og påse at mediebedriftene de eier ikke er kritiske til regjeringen. Press fra regjeringen og fra konserner med eierskap i mediene, kombinert med faren for straffeforfølgelse, har ført til betydelig selvsensur blant journalister i Tyrkia (EU Commission 2014, s. 52; Freedom House 2015).

4.2 SOSIALE MEDIER OG INTERNETT

I mars 2014 ble Twitter og YouTube blokkert i Tyrkia. Twitter ble åpnet igjen etter to uker og YouTube etter to måneder. Begge ble åpnet etter kjennelser fra konstitusjonsdomstolen (EU Commission 2014, s. 53; Freedom House 2015). Ifølge professor Kerem Altiparrmak (samtale i Ankara, mars 2015) ved Ankara University, som har engasjert seg i saken, vedvarer problemet selv om blokkeringene ble opphevet av domstolen. Individuelle Twitter-kontoer stenges på forespørsel fra Tyrkia. Twitter har ikke egne interne retningslinjer for når en konto skal blokkeres, men retter seg i praksis etter tyrkiske rettskjennelser. Ifølge Altiparmak er 90 prosent av alle Twitter-kontoer som blokkeres på verdensbasis, tyrkiske. I 2014 ble 1982 kontoer blokkert. Av disse var 1820 tyrkiske.

Tyrkia blokkerer også URL-adresser tilhørende uavhengige nettaviser. Eierne av disse nettsidene informeres ikke om at de blir blokkert. Hundrevis av andre URL-adresser tilhørende internasjonale medier har også blitt blokkert i Tyrkia. Ofte er ikke redaktørene for disse mediene klar over at de blokkeres i Tyrkia. Enhver nettavis som kritiserer regjeringen, risikerer å bli blokkert. Ved domstolen i Ankara var 78 av 460 beslutninger om å blokkere URL-adresser rettet mot noen som hadde kritisert statsminister Davutoğlu. De siste to årene har problemet vokst enormt, særlig etter at det ble rettet korrupsjonsanklager mot medlemmer av regjeringen i desember 2013 (se kapittel 4.4). I henhold til straffelovens artikkel 299 risikerer man opp til fire års fengsel for å fornærme presidenten. I 2007 var det 30 slike rettssaker i Tyrkia totalt. Under presidentskapet til Abdullah Gül, og senere under Erdogan, økte antallet. Fra januar til midten av mars 2015 ble 130 nye saker reist etter artikkel 299 (Altiparmak, samtale mars 2015).

Etter sammenbruddet i fredsdialogen i juli 2015 har problemet økt. I slutten av juni og begynnelsen av august ble hundrevis av nye blokkeringer godkjent av domstolene etter anmodning fra statsministerens kontor. Alle blokkeringene, nettaviser, Twitter-kontoer, Facebook-grupper etc., var pro-kurdiske. Regjeringen hevder at blokkeringene er nødvendige for å opprettholde offentlig orden og hindre kriminalitet. I august 2015 kunne ingen kurdiske nettaviser åpnes fra Tyrkia. Disse nettavisene endret til stadighet sine URL-adresser, men disse ble øyeblikkelig blokkert (Altiparmak, e-postkorrespondanse august 2015).

4.3 STRAFFESAKER MOT POLITISK AKTIVE KURDERE – «KCK-RETTSSAKENE»

Fra og med 2009 ble et stort antall kurdiske politikere arrestert og siktet for medlemskap eller støtte til PKK. Dette skjedde parallelt med at dialogprosessen som da pågikk mellom myndighetene og PKK, støtte på problemer. De arresterte var ordførere og tidligere ordførere fra HDPs søsterparti BDP (Partiet for fred og demokrati),[6] andre BDP-medlemmer, advokater, menneskerettighetsaktivister, journalister og fagforeningsledere. Ifølge Emma Sinclair-Webb, Tyrkia-ekspert i Human Rights Watch (samtale i Istanbul, april 2013), hadde flesteparten av de arresterte ingen direkte forbindelse til voldshandlinger eller terror. De ble ikke siktet og fengslet fordi de var del av PKKs hierarki, men fordi de var del av, eller hadde sympatier med, politiske grupperinger med samme ideologiske ståsted som PKK. Disse grupperingene ble i tyrkisk offentlighet noe upresist referert til som «KCK-nettverket», etter organisasjonen KCK (*Koma Civaken Kurdistan* / Unionen av kurdiske samfunn), selv om disse politiske grupperingene ikke nødvendigvis var en del av KCK rent formelt (Sinclair-Webb, samtale april 2013).

I begynnelsen av 2010 hadde nærmere 1500 medlemmer av BDP blitt arrestert. Sommeren 2011 var tallet kommet opp i 3200 (Candar 2012, s. 81). I begynnelsen av 2013 satt i alt 9000 personer arrestert i Tyrkia anklaget etter antiterrorloven. Det samlede antallet innsatte i tyrkiske fengsler var på den tiden om lag 130 000. Ifølge Sinclair-Webb er 9000 innsatte på terrorisme-anklager svært mye, og det viser at Tyrkia opererer med en mye bredere definisjon av hva som utgjør terrorisme enn det man finner i europeiske land (Sinclair-Webb, samtale april 2013).

Mange av de arresterte ble varetektsfengslet og måtte tilbringe lang tid i varetekt. Arrestasjonene skjedde ofte svært tidlig i etterforskningsfasen. Man startet med arrestasjoner for deretter å samle bevis, i stedet for å starte med å samle bevis for deretter eventuelt å foreta arrestasjoner. Påtalemakten ble også kritisert for at man forberedte siktelser basert på indisier uten at det forelå klare bevis for straffbare handlinger. Disse siktelsene ble ofte svært lange, av og til på tusenvis av sider bestående av blant annet utskrifter av avlyttede samtaler. Selve rettssakene varte også svært lenge på grunn av et overarbeidet rettsvesen med store restanser og stadige utsettelser i pågående rettssaker (Hammarberg 2012, s. 8). Av de 9000 som satt arrestert for terror-anklager i 2013, var over halvparten varetekstfengslet uten endelig dom (Sinclair-Webb, samtale 2013).

I februar 2014 ble en lovendring vedtatt som reduserte den maksimale tillatte soningstiden i varetekt fra ti til fem år (Freedom House 2015). Dette førte til at de fleste kurdiske politiske aktivistene som satt varetekstfengslet, ble løslatt. Ifølge representanter for Human Rights Foundation of Turkey (HRFT) i Diyarbakir (samtale i Diyarbakir, mars 2015), er 95 prosent av alle kurdiske aktivister som satt i varetekt, nå løslatt.

Diplomater og menneskerettighetsaktivister som Landinfo snakket med i Tyrkia i mars 2015, mente at løslatelsene var politisk motivert. Løslatelsene kom på grunnlag

[6] Seks politiske partier med en pro-kurdisk agenda har eksistert siden 1990, hvorav alle med unntak av de to siste, BDP og HDP, har blitt stengt av domstolene. Disse var HEP (Folkets arbeiderparti) (1990–1993), DEP (Demokratipartiet) (1993–1994), HADEP (Folkets demokratiske parti) (1994–2004), DEHAP (Det demokratiske folkepartiet) (1999–2004), DTP (Demokratisk samfunnsparti) (2004–2009) og til sist BDP (Partiet for fred og demokrati) grunnlagt i 2009 (Federal Asylum Office of Austria & Office of Immigration and Nationality of Hungary 2013, s. 17).

av lovendringer, men bak disse lovendringene lå det politiske overveielser. Da den største bølgen av arrestasjoner fant sted rundt 2010, var ikke fredsprosessen på agendaen. Mellom 2012 og 2015 foregikk det en ny dialog. Derfor ble de fleste løslatt. Det foregikk enkelte nye politisk motiverte arrestasjoner parallelt med forsoningsprosessen. Dette ble gjort av myndighetene for å legge press på kurderne. Dersom prosessen gikk fremover, kunne disse rettssakene stoppes, men dersom dialogen stoppet opp, var det fare for nye arrestasjoner og gjenåpning av gamle saker. Med enkelte mellomrom ble mange arrestanter løslatt på en gang, men dette ble gjerne kompensert med nye arrestasjoner (diplomat i Ankara, samtale mars 2015; europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015; HRA, samtale med representanter i Ankara, mars 2015; HRA, samtale med representanter i Diyarbakir mars 2015).

Noen få av de som ble arrestert etter 2009, er dømt til fengselsstraffer. De fleste er imidlertid løslatt. Sakene er ikke avsluttet i rettssystemet, men lagt i bero, og man vet ikke hvordan de vil bli behandlet i fremtiden.[7] Noen av de som nå er løslatt, har forlatt Tyrkia og bosatt seg i Nord-Irak av frykt for å bli dømt til lange fengselsstraffer på et senere tidspunkt. De risikerer 10–15 års fengsel dersom sakene blir gjenopptatt og ender med domfellelse. Noen av de løslatte er idømt utreiseforbud av retten. Dette gjelder kun noen få og skjer tilsynelatende vilkårlig (HRA, samtale i Ankara mars 2015; HRA, samtale i Diyarbakir mars 2015).

Etter at våpenhvilen ble brutt i juli 2015, har det igjen blitt innledet etterforskning mot en rekke ledende kurdiske politikere, herunder lederen for HDP, Salahettin Demitras (Akyol 2015; Popp & Reuter 2015).

4.4 DOMSTOLENES UAVHENGIGHET

Ifølge en europeisk diplomat i Tyrkia (samtale i Ankara mars 2015), er ikke domstolene i Tyrkia uavhengige av utøvende myndighet. Regjeringen har innflytelse over domstolene gjennom deres kontroll over Higher Council of Judges and Prosecutors (HYSK) som utnevner, forfremmer og avskjediger dommere og aktorer i landet. Gjennom to lovreformer i 2010 og 2014 har regjeringen tatt kontroll over HYSK.

I desember 2013 ble det kjent at flere regjeringsmedlemmer og deres nære familiemedlemmer var innblandet i en stor korrupsjonsskandale. Regjeringen reagerte med å degradere og forflytte et stort antall dommere, aktorer og polititjenestemenn, inkludert de som hadde vært involvert i korrupsjons-etterforskningen. I februar 2014 ble loven som regulerer HYSK, endret. Dette medførte betydelig maktoverføring fra medlemmene av HYSK til justisministeren. Deretter ble alle medlemmer av HYSK sagt opp og nye ble utnevnt av justisministeren, hvorav to tredeler var gamle medlemmer og én tredel nye. Konstitusjonsdomstolen kom frem til at flere sider ved lovendringen brøt med konstitusjonen, inkludert justisministerens beslutning om å avskjedige medlemmer av HYSK. Den lovgivende forsamlingen fikk deretter tre måneder på seg for å rette opp feilene. I juni vedtok parlamentet endringer i tråd med konstitusjonsdomstolens

[7] Sakene berostilles på ulike måter. En representant for HRA (samtale i Ankara, mars 2015) forklarte for eksempel at han selv hadde sittet i varetekt, men at han nå var løslatt uten at saken var ferdig behandlet. Det siste rettsmøtet så langt hadde funnet sted i desember 2014. Det ble da besluttet at saken skulle stilles i bero inntil konstitusjonsdomstolen hadde tatt stilling til saken hans og sakene til en rekke andre menneskerettighets-aktivister. Det var hans advokat som hadde tatt saken til konstitusjonsdomstolen.

beslutning, og lovbestemmelser som hadde blitt introdusert i 2010, ble gjeninnført. Endringene fikk imidlertid ingen retroaktiv virkning. Medlemmer av HYSK som hadde blitt avskjediget i februar, ble derfor ikke gjeninnsatt (EU Commission 2014, s. 44; HRW 2014, s. 19-20).

Ifølge professor Altiparmak ved Ankara University (samtale i Ankara mars 2015), tar ikke dommerne i Tyrkia ordrer fra regjeringen direkte, men de føler likevel at de må trå varsomt overfor regjeringen for å unngå forflytning til en annen by eller degradering. Etter korrupsjonsanklagene i desember 2013, ble 2000 dommere, det vil si hver fjerde dommer i landet, forflyttet til nye posteringer. De fleste av dem tilhører Gülen-bevegelsen[8] (Altiparmak, samtale i Ankara mars 2015).

I løpet av mai 2015 ble tre dommere og fire aktorer varetektsfengslet etter at regjeringsmedlemmer beskyldte dem for medlemskap i en illegal organisasjon og forsøk på statskupp. Ytterligere fire aktorer ble sagt opp samme måned. Felles for alle de involverte var at de hadde stått bak beslutninger i sin profesjonelle yrkesutøvelse som direkte eller indirekte gikk imot regjeringens forsøk på å renvaske seg etter korrupsjonsanklagene fra desember 2013. To av de nevnte dommerne ble varetektsfengslet fordi de hadde medvirket til å løslate politimenn som hadde vært involvert i den nevnte korrupsjonsetterforskningen og som deretter hadde blitt avskjediget og fengslet (Sinclair-Webb 2015).

4.5 DEMONSTRASJONER

EU-kommisjonen skriver i sin årsrapport om Tyrkia for 2014, at selv om konstitusjonen garanterer forsamlingsfrihet og retten til å demonstrere uten å behøve å innhente tillatelse på forhånd, blir disse frihetene innskrenket i praksis. Politiet benytter i utstrakt grad unødig vold og tvang i forbindelse med demonstrasjoner. Dette var tydelig blant annet under Gezi-protestene og i sammenheng med mange pro-kurdiske demonstrasjoner sørøst i landet (EU Commission 2014, s. 53-54). Politiet benyttet blant annet tåregass under Gezi-protestene for å spre demonstranter. Tåregassgranater ble i mange tilfeller skutt direkte mot demonstranter og førte til at mange fikk alvorlige hodeskader og at elleve personer totalt ble blinde (HRW 2014, s. 25). Det forekommer også at politiet pågriper og banker opp demonstranter (se kapittel 5.1).

Representanter for HRA i Diyarbakir (samtale i mars 2015) forklarte et typisk forløp av en pro-kurdisk demonstrasjon sørøst i Tyrkia på følgende måte: En NGO eller et politisk parti arrangerer et politisk møte eller en demonstrasjon til støtte for PKKs leder Öcalan, for retten til å benytte kurdisk språk eller andre typiske kurdiske kampsaker. Politiet møter opp og forlanger at demonstrasjonen blir oppløst. Dersom demonstrantene ikke etterkommer politiets pålegg, blir de angrepet av politiet med vannkanoner og tåregass. Tåregassgranater skytes rett mot demonstranter og kan forårsake alvorlig skade. Politiet gir aldri de kurdiske NGO-ene tillatelse til å holde demonstrasjoner.

[8] De fleste politiske kommentatorer mener at korrupsjonsanklagene må sees som en del av den politiske kampen og splittelsen mellom ledelsen i regjeringspartiet AKP og Gülen-bevegelsen som ledes av den USA-baserte predikanten Fethullah Gülen. Bevegelsen driver et verdensomspennende nettverk av utdanningsinstitusjoner. AKPs ledelse beskylder Gülen-bevegelsen for å ha benyttet sin innflytelse i Tyrkia til å skape alternative maktstrukturer og en «parallell stat» i domstolene, politiet og byråkratiet (HRW 2014, s. 19).

NGO-er rapporterer at de har blitt forhindret fra å holde politiske møter og demonstrasjoner ved mange anledninger og at aktivister risikerer å bli pågrepet og siktet for eksempelvis «å drive propaganda på vegne av en ulovlig organisasjon» ved å delta på politiske møter eller demonstrasjoner (EU Commission 2014, s. 54). Ifølge representanter for HRA i Diyarbakir (samtale i mars 2015), kan enhver som deltar i en demonstrasjon, bli arrestert. Politiet tar ofte de som går i fremste rekke i demonstrasjonene, men dersom politiet først angriper, kan hvem som helst i realiteten risikerer å bli arrestert. Også en europeisk diplomat i Ankara (samtale i Ankara mars 2015) mente at enhver som deltar i en demonstrasjon, risikerer å bli arrestert. De som bærer PKK-flagg eller PKK-symboler, de som kaster stein eller Molotov-cocktails og de som bærer maske under demonstrasjoner, risikerer å bli siktet og dømt til fengselsstraffer. Demonstranter som opptrer voldelig, risikerer opp til fire års fengsel. Ifølge representanter for HRFT (samtale i Diyarbakir mars 2015) filmer politiet demonstrasjoner og forsøker deretter å identifisere de som deltar. I 2006 ble strafferammen for å kaste stein mot politiet under demonstrasjoner skjerpet fra ett års fengsel til opp til seks års fengsel. Steinkasting ble på samme tid regnet som en forbrytelse som kunne komme inn under antiterrorloven.

4.6 DEN NYE "SIKKERHETSREFORMEN"

Ifølge en diplomat i Ankara og en europeisk diplomat i Ankara (samtaler i Ankara mars 2015) er det for tiden mye uro rundt en ny sikkerhetslov som debatteres i parlamentet. Dette er et svar på Kubane-opptøyene 6. og 7. oktober. Da kom det til voldsomme sammenstøt mellom PKK-sympatisører og Hizbollah, og sammenstøt mellom demonstranter og politi og sikkerhetsstyrker. Deler av sikkerhetsloven er allerede vedtatt og venter på presidentens godkjennelse. Deler av den er lagt i en egen parlamentskomite og venter på behandling i forfatningsdomstolen. Gjennomføringen av denne lovendringen er blant annet motivert ut ifra regjeringens ønske om å stoppe velgerflukt til nasjonalistpartiet MHP. Lovreformen gir politiet utvidede fullmakter til å foreta arrestasjoner under demonstrasjoner og til å avlytte kommunikasjon uten domstolenes overoppsyn. Det er mange elementer i den nye sikkerhetsreformen. Noen av de viktigste er:

- politiet kan holde personer i varetekt opp til to døgn, og i noen tilfeller opp til tre døgn, uten rettskjennelse
- arrestanter kan holdes i forvaring i provisoriske interneringssteder utenfor politiarrest
- politiet kan avlytte kommunikasjon etter ordrer fra politiets egen etterretningsavdeling uten rettskjennelse
- bruk av ansiktsmaske under demonstrasjoner kan gi to års fengsel

Reformen innebærer endringer i Lov om demonstrasjoner, Politiloven og Straffeloven (europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015; diplomat i Ankara, samtale mars 2015).

Ifølge en europeisk diplomat i Ankara (samtale i Ankara mars 2015) hevder regjeringen at lignende lovbestemmelser allerede finnes i ulike EU-lands lovgivning. Ifølge diplomaten er dette korrekt rent teknisk. Man er imidlertid bekymret for hvordan disse lovene vil bli implementert i praksis. Ifølge representanter for HRA i Ankara (samtale i Ankara mars 2015), risikerer man at de nye lovene i praksis gir

politiet lovhjemmel til å begå den typen overgrep man allerede ser mot demonstranter og arrestanter.

4.7 DISKRIMINERES KURDERNE I RETTSSYSTEMET?

Det er ikke grunnlag for å hevde at kurdere behandles annerledes enn tyrkere i rettssystemet eller i statsapparatet for øvrig på grunn av etnisitet. Formelt finnes det ingen slike restriksjoner (europeisk diplomat, samtale i Ankara mars 2015; representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015). Mange etniske kurdere har ledende posisjoner i byråkratiet og militæret. Det er heller ikke problematisk i seg selv å være kurdisk soldat under førstegangstjeneste så lenge ingen i familien er med i PKK. Om man derimot som soldat har en bror som er geriljasoldat for PKK, kan dette skape problemer (europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015). Kurdere kan av og til oppleve problemer med for eksempel polititjenestemenn, dersom den aktuelle politimannen tilfeldigvis har fordommer mot kurdere. Mange kurdere opplever imidlertid aldri slike problemer (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015).

Noen kurdiske politiske aktivister siktet i forbindelse med KCK-rettssakene (se 4.3), har forlangt å få føre sitt forsvar i retten på kurdisk. Sakene ble lenge utsatt på grunn av dette, men til slutt ga retten etter og tillot dem å føre sine saker på kurdisk. Domstolene har imidlertid ikke skaffet til veie tolker i forbindelse med disse sakene (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015).

4.8 UTSETTES FAMILIEMEDLEMMER AV POLITISK AKTIVE KURDERE FOR REAKSJONER?

Familiemedlemmer av politisk aktive kurdere kan i noen tilfeller oppleve problemer på jobbmarkedet. Ansettelser i det statlige byråkratiet krever sikkerhetsklarering. Dersom et medlem av familien for eksempel tilhører PKK, kan dette føre til at sikkerhetsklarering avslås. Ektefeller av politiske aktive kurdere kan av og til også oppleve trakassering fra kolleger på arbeidsplassen (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015). Kommuneansatte kan også oppleve problemer på arbeidsplassen og med arbeidsgiveren dersom en i familien er medlem av PKK eller på annen måte er politisk aktiv, men dette avhenger av kommunen. Dersom kommunen styres av det pro-kurdiske HDP, vil disse familiene bli vel ivaretatt og kan sågar påregne ekstra økonomisk stønad fra kommunen (europeisk diplomat i Ankara, samtale i mars 2015; representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015).

4.9 REKRUTTERING AV INFORMANTER

Etterretningstjenestene i Tyrkia rekrutterer informanter blant studenter, menneskerettighetsaktivister og politiske aktivister. En europeisk diplomat i Ankara som Landinfo snakket med i 2013, og som ønsket å uttale seg anonymt, opplyste at hun ikke hadde inngående kjennskap til hvordan rekrutteringen foregikk, men antok at ulike former for press eller tvang ble benyttet i majoriteten av tilfellene. De som ble kontaktet av etterretningsoffiserer, men som nektet å bli informanter, risikerte for eksempel å bli satt under tiltale (europeisk diplomat i Ankara, samtale april 2013). Emma Sinclair-Webb ved HRW-kontoret i Istanbul opplyste at kurdiske aktivister som ble arrestert på terrorismeanklager, av og til ble forsøkt vervet som informanter av etterretningstjenestene. Dersom de nektet, ble de tiltalt for terrorisme. Dette var ikke et utbredt fenomen, men HRW hadde registrert at det forekom i noen av sakene de fulgte (Sinclair-Webb, samtale i Istanbul april 2013). Ifølge representanter for

HRA i Ankara, ble studenter og menneskerettighetsaktivister relativt ofte forsøkt vervet som informanter. De som nektet, risikerte å bli satt under tiltale eller opplevde trakassering fra politiet. Det kunne også forekomme at politiet fabrikkerte bevis mot personer som nektet å la seg verve som informanter (representanter for HRA, samtale i Ankara april 2013 og mars 2015).

4.10 STRAFFEREAKSJONER OG VOLDSHANDLINGER UTFØRT AV PKK

PKK beskrives av de fleste observatører som en hierarkisk og udemokratisk organisasjon (Crisis Group 2014, s. 32-33). PKK ledes fremdeles av den første generasjonen av geriljakrigere som er influert av marxistisk ideologi og «kald krig-mentalitet». Enhver som kritiserer Öcalan, vil bli fryst ut (europeisk diplomat, samtale i Ankara mars 2015). PKK utøver betydelig innflytelse på hele den kurdiske politiske bevegelsen i Tyrkia. HDP er et legalt parti og formelt uavhengig av PKK, men deres valglister bestemmes av PKKs lederskap, hvilket betyr at HDPs representanter i praksis ikke kan opptre uavhengig av PKK. (Crisis Group 2012, s. 24; europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015).

PKK-medlemmer som forlot organisasjonen, risikerte tidligere å bli likvidert, noe som skal ha skjedd ved flere anledninger, og så sent som i 2004-2005 da PKK opplevde den siste store splittelsen i organisasjonen (Crisis Group 2014, s. 33; Marcus 2007, s. 288-291).[9]

I dag beskyldes PKK for å forsøke å bygge opp parallelle strukturer til den tyrkiske staten sørøst i landet. I disse områdene holder lokale «selvforsvarsmilitser» med tilknytning til PKK parader og setter opp kontrollposter, lokale PKK-enheter krever inn penger fra forretningsmenn og opptrer av og til som domstoler i lokalmiljøene (Akyol 2015; Crisis Group 2014, s. 12). PKK står bak flere kidnappinger. I 2014 ble flere tyrkiske statsansatte og soldater kidnappet av organisasjonen. Samtlige ble løslatt etter mekling fra kurdiske parlamentarikere (EU Commission 2014, s. 12).

5. POLITIVOLD, TORTUR OG SONINGSFORHOLD

5.1 POLITIVOLD

EU-kommisjonen skriver i sin årsrapport om Tyrkia i 2014 at det er stadig færre tilfeller av mishandling og tortur i arrest. En nedadgående trend med hensyn til antall og alvorlighetsgrad fortsatte i 2014. Rapporten bemerker samtidig at overdreven maktbruk fra politiets side i forbindelse med demonstrasjoner er et vedvarende problem (EU Commission 2014, s. 49-50).

Menneskerettighetsaktivister og diplomater som Landinfo snakket med i Tyrkia i mars 2015, ga uttrykk for den samme trenden. Ifølge representanter for HRFT i Diyarbakir, har det ikke forekommet systematisk fysisk mishandling av innsatte i

[9] Flere lederskikkelser gikk ut av PKK i 2004 i protest mot at organisasjonen avbrøt våpenhvilen som hadde vart siden 1999 (Crisis Group 2014, s. 33; Marcus 2007, s. 288-291).

fengsler de siste tre–fire årene (Representanter for HRFT, samtale i Diyarbakir mars 2015). Ifølge representanter for HRA i Ankara er situasjonen i fengsler og i formell arrest forbedret, og det er sjeldent man hører om mishandling i arrest.

Mishandlingen har i stedet flyttet seg ut på gaten og utenfor den formelle arresten. I forbindelse med demonstrasjoner opptrer politiet ofte voldelig overfor demonstranter. Politiet skyter gummikuler og tåregassgranater direkte mot demonstranter. I tillegg forekommer det ofte at demonstranter pågripes og bankes opp. Under Gezi-protestene var politiets voldsbruk utbredt. Demonstranter pågripes og bankes opp før de kommer så langt som til formell arrest. Mange utsettes for vold inne i politibiler. På denne måten unngår man kontrollrutinene og de obligatoriske legeundersøkelsene ved politistasjonene som er innført for å forebygge mot politivold. Dersom de pågrepne bringes til formell arrest og legeundersøkelse etter at de har blitt banket opp, kan politiet påstå at de ikke er ansvarlige for skadene (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015).[10]

Straffrihet for politimenn som begår overgrep, er et utbredt problem. Det blir ikke foretatt uavhengige og grundige undersøkelser av alle påstander om politivold. Samtidig blir det systematisk reist motsøksmål mot personer som anklager politiet for vold. I disse motsøksmålene blir den som anklager polititjenestemenn for vold, beskyldt for å ha motsatt seg politiet. Disse motsøksmålene får ofte prioritet i domstolene (EU Commission 2014, s. 50). Ifølge en europeisk diplomat i Ankara har den utbredte politivolden, og straffefrihet for de som begår overgrep, sammenheng med arbeidskulturen i politietaten. Politiet er influert av en nasjonalistisk og religiøs ideologi og ser på seg selv som forsvarere av det regjerende partiet i stedet for forsvarere av samfunnet som helhet (europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015).

Samtidig kommer det politiske signaler ovenfra som bidrar til at ukulturen får fortsette. Presidenten har i offentlige taler gitt uttrykk for at regjeringen og domstolene står bak og støtter politiet. Dette blir tolket som en fortsatt aksept av politiets metoder. Politiet føler at de kan foreta arrestasjoner vilkårlig og utøve vold uten å bli straffet for det (representanter for HRA i Diyarbakir, samtale mars 2015). Ifølge representanter for TOHAV, Foundation for Society and Legal Studies, blir politimenn som utøver vold, nesten aldri straffet. De beskyttes av kolleger og politietaten som helhet. De siste årene har det vært flere dødsfall i arrest. I slike tilfeller blir overvåkningsbilder fra den aktuelle politistasjonen fjernet for å slette bevis. Siden 2002 har det blitt vedtatt en rekke lovreformer som er ment å få bukt med politivold og straffefrihet, men en korrekt implementering av disse lovene mangler. Med den nye sikkerhetsreformen (se kapittel 4.6) som nå delvis er vedtatt av parlamentet, risikerer man å reversere alle tidligere lovendringer som har hatt en positiv innvirkning (samtale med representanter for TOHAV, Foundation for Society and Legal Studies i Istanbul mars 2015).

[10] Arrestanter skal gjennomgå legeundersøkelser når de ankommer politistasjonen og deretter minst en gang i døgnet. Undersøkelsene er imidlertid ofte raske og summariske og skjer i påsyn av fengselsbetjenter eller polititjenestemenn. Dermed virker ikke alltid ordningen etter hensikten (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015).

5.1.1 Hvem utsettes for politivold?

Vanlige kriminelle er generelt mer sårbare enn de politiske aktivistene. Dette har sammenheng med at de kriminelle som regel ikke kjenner sine rettigheter og som oftest ikke rapporterer videre dersom de utsettes for mishandling fordi de er redde for at dette vil skade deres sak. Kjente personligheter og de som har høye eller viktige posisjoner i samfunnet, blir generelt ikke utsatt for mishandling (representanter for HRFT, samtale i Diyarbakir, mars 2015; representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015). De som mistenkes for medlemskap i en ulovlig organisasjon, som for eksempel PKK eller en illegal venstreradikal organisasjon, kan være særlig utsatt for overgrep. Disse utsettes gjerne for lange forhør som kan pågå 24 timer i strekk med sterke lys rettet direkte mot ansiktet. Det har også forekommet at aktivister nektes nødvendig legebehandling eller samtale med advokat i 24 timer. Dette skjer imidlertid sjeldent da de fleste politiske aktivister er godt kjent med sine rettigheter og lovverket (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015). Ifølge representanter for TOHAV (samtale i Istanbul mars 2015) er politiets voldsbruk i forbindelse med demonstrasjoner mer omfattende i sørøst enn andre steder i landet.

5.2 TORTUR

På 1990-tallet var systematisk tortur i fengsel utbredt. Det er ikke lenger situasjonen, men problemet er ikke fullstendig avskaffet. Enkeltepisoder blir av og til avdekket, men i dag vekker slike saker oppsikt (diplomat i Ankara, samtale i mars 2015; europeisk diplomat i Ankara, samtale i mars 2015).

Ifølge representanter for organisasjonen HRFT, som bistår torturofre i Tyrkia, blir ikke innsatte i tyrkiske fengsler i dag utsatt for fysisk vold. Vold utøves kun av politiet i forbindelse med demonstrasjoner og pågripelser utenfor formell arrest (representanter for HRFT, samtale i Diyarbakir mars 2015).

I 2012 ble det oppdaget at 50 barn under 18 år hadde blitt utsatt for seksuelle overgrep i Pozanti-fengselet i Adana. Overgriperne var voksne innsatte som var plassert i de samme celleblokkene som barna. Det finnes egne ungdomsfengsler i Tyrkia, men i enkelte tilfeller plasseres barn og ungdom sammen med voksne innsatte. Saken ble omtalt i pressen etter at noen av barna hadde sonet ferdig og fortalte sine familier om overgrepene. Ifølge representanter for TOHAV i Istanbul, har ingen i fengselsvesenet blitt siktet eller på annen måte holdt ansvarlige i denne saken. Derimot har journalisten som først rapporterte om saken, blitt stilt for retten. TOHAV mener at Pozanti-saken ikke er et isolert tilfelle. Organisasjonen har jobbet med flere saker som involverer voldtekt i fengsel (representanter for TOHAV, samtale i Istanbul mars 2015).

5.3 SONINGSFORHOLD

Menneskerettighetsorganisasjoner i Tyrkia som Landinfo snakket med i mars 2015, la vekt på situasjonen for kronisk syke innsatte da soningsforhold ble bragt opp under samtalene. Ifølge organisasjonene får ikke de alvorlig og kronisk syke tilstrekkelig legebehandling. Ifølge representanter for TOHAV gjelder dette særlig kreftsyke og innsatte som er diagnostisert med schizofreni. Ifølge representanter for HRFT må alvorlig syke innsatte vente opp mot et halvt år på behandling fordi fengslene er underbemannet med leger.

Menneskerettighetsorganisasjonene har jobbet for at innsatte med dødelige sykdommer skal slippes fri. Representanter for HRA i Ankara opplyste at de hadde identifisert 249 alvorlig syke innsatte og ytterligere 650 syke innsatte, og hadde appellert for deres løslatelse på humanitært grunnlag. Løslatelsene er imidlertid utsatt. Ifølge HRA benytter myndighetene deres løslatelse som et forhandlingskort i fredssamtalene med PKK. Ifølge representanter for TOHAV åpner loven for at alvorlig syke pasienter kan løslates dersom legeerklæringer viser at løslatelse er nødvendig for å kunne motta nødvendig legebehandling. Det har imidlertid kommet lovendringer nylig som spesifiserer at denne gruppen av innsatte likevel ikke skal løslates dersom de utgjør en sikkerhetsrisiko (representanter for HRA, samtale i Ankara mars 2015; representanter for HRFT, samtale i Diyarbakir mars 2015; representanter for TOHAV, samtale i Istanbul mars 2015).

Representanter for HRFT i Diyarbakir (samtale mars 2015) la ellers vekt på at mange fengsler har flere innsatte enn de er dimensjonert for. Dette er særlig et problem i kvinnefengslene. Noen steder må flere innsatte dele seng. Det er også utfordringer knyttet til mat og hygiene i fengslene.

6. MILITÆRTJENESTE OG MILITÆRNEKTERE

Ifølge en europeisk diplomat i Ankara, blir ikke kurdere behandlet annerledes enn etniske tyrkere i militæret. Formelt finnes det ingen restriksjoner rettet mot kurdere. Noen kurdere har høye posisjoner innenfor sikkerhetstjenestene og i hæren. Man vil imidlertid med stor sannsynlighet støte på problemer dersom man for eksempel har en bror eller en annen nær slektning i PKK. Dersom dette skulle bli kjent, er det sannsynlig at det blir stilt spørsmål ved ens lojalitet og at man vil kunne få problemer med sine overordnede i militæret (europeisk diplomat i Ankara, samtale mars 2015).

Vitnesbyrd fra personer som har gjennomført militærtjenesten, indikerer at det forekommer tilfeller av mishandling, sjikane og uproposjonal disiplinærstraff under førstegangstjenesten (Askerhaklari 2012).

Militærtjenesten er obligatorisk i Tyrkia og reguleres av en egen militærlov. Loven åpner ikke for militærnekting eller alternativ (sivil)tjeneste uansett grunn. Militærnektere straffes med fengsel fra en måned til tre år (Immigration and Refugee Board of Canada 2014). Ifølge en representant for Amnesty International i Istanbul vil de som nekter militærtjeneste og som dømmes til fengsel, få en ny innkalling til militæret etter at dommen er sonet. Dersom de fremdeles nekter, dømmes de til ny fengselsstraff. Dette kan pågå igjen og igjen inntil vedkommende er over 50 år gammel. Straffelovens artikkel 318 gjør det også straffbart å offentliggjøre en negativ holdning til militærtjeneste eller propagandere mot militærtjenesten. Straffen for å uttrykke negative holdninger til militærtjenesten ble i 2013 endret fra fengsel til bøter (representant for Amnesty International, samtale i Istanbul mars 2015).

Militærnekterne består hovedsakelig av tre grupper: de som nekter på grunn av en anti-militær eller pasifistisk overbevisning, de som nekter på religiøst grunnlag og kurdere som ikke ønsker å kjempe mot PKK (representant for Amnesty International, samtale i Istanbul mars 2015). Ifølge en europeisk diplomat som Landinfo snakket med i 2013, tjenestegjorde man tidligere alltid på et annet sted enn sitt hjemsted.

Kurdere fra sørøstlige deler av landet tjenestegjorde derfor andre steder i landet enn i sørøst. På begynnelsen av 2000-tallet ble rutinene endret, og tjenestested ble nå avgjort uten å ta hensyn til hvor rekruttene kom fra. Kurdere fra sørøstlige deler av landet må derfor i dag kunne påregne tjenestegjøring i sørøst (europeisk diplomat i Ankara, samtale april 2013).

7. REFERANSER

Skriftlige kilder

- Akyol M. (2015, 4. august). Who killed Turkey-PKK peace process? *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2015/08/turkey-syria-iraq-pkk-peace-process-who-killed-kurds.html [lastet ned 6. august 2015]
- Amnesty International (2014, 12. juni) *Adding injustice to injury. One year on from the Gezi Park protests in Turkey*. London: Amnesty International. Tilgengelig fra http://www.amnesty.eu/content/assets/Reports/20140610_Turkey_report.pdf [lastet ned 19. juni 2015]
- Askerhaklari (2012, 12. oktober) *Violations of the rights of conscripts in Turkey*. Istanbul: Askerhaklari. Tilgjengelig fra http://www.askerhaklari.com/report.pdf [lastet ned 5. august 2015]
- Candar, C. (2012, mars). *"Leaving the mountain": How may the PKK lay down arms? Freeing the Kurdish Question from violence*. Istanbul: TESEV (Turkish Economic and Social Studies Foundation). Tilgjengelig fra http://www.tesev.org.tr/Upload/Publication/1fe2c9c3-fe84-4044-81a1-d8a3ab906e5c/12028ENGsilahsizlandirma16_03_12Rev1.pdf [lastet ned 25. juni 2015]
- Crisis Group (2012, 22. november). *Turkey: The PKK and a Kurdish settlement*. Brussel: International Crisis Group. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/219-turkey-the-pkk-and-a-kurdish-settlement.pdf [lastet ned 3. august 2015]
- Crisis Group (2014, 6. november) *Turkey and the PKK: Saving the peace process*. Brussel: Crisis Group. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/europe/turkey-cyprus/turkey/234-turkey-and-the-pkk-saving-the-peace-process [lastet ned 18. juni 2015]
- Daloglu, T. (2014, 20. oktober) Have the Kurds played their cards wrong on Kobani protests? *Al-Monitor*. Tilgjengelig fra http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/10/turkey-kurds-kobani-protests-wise-people.html [lastet ned 19. juni 2015]
- European Commission (2014, oktober). *Turkey progress report*. Brussel: European Commission. Tilgjengelig fra http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf [lastet ned 17. juni 2015]
- Federal Asylum Office of Austria & Office of Immigration and Nationality of Hungary (2013, januar). *Situation of Kurds in Turkey. A joint report by COI-experts in Austria and Hungary*. Wien/Budapest: Federal Asylum Office of Austria & Office of Immigration and Nationality of Hungary.

  Rapporten er tilgjengelig i Landdatabasen.
- Freedom House (2015, 28. april) *Freedom of the press 2015. Turkey*. Washington DC: Freedom House. Tilgjengelig fra https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/turkey [lastet ned 24. juni 2015]
- Hammarberg, T. (2012, 10. januar). *Report by Thomas Hammarberg, Commissioner for Human Rights of the Council of Europe following his visit to Turkey from 10 to 14 October 2011*. Strasbourg: Council of Europe. Tilgjengelig via https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2005423&SecMode=1&DocId=1842380&Usage=2 [lastet ned 25. juni 2015]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2014, 29. september). *Turkey's human rights rollback. Recommendations for reform*. New York: HRW. Tilgjengelig fra http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/turkey0914_ForUpload.pdf [lastet ned 16. juni 2015]
- Hurriyet Daily News (2015, 9. august) PKK attacks claim 26 lives in Turkey since early July. *Hurriyet Daily News*. Tilgjengelig fra http://www.hurriyetdailynews.com/pkk-attacks-claim-

26-lives-in-turkey-since-early-july.aspx?pageID=238&nID=86670&NewsCatID=509 [lastet ned 11. august 2015]

- Immigration and Refugee Board of Canada (2014, 4. juni). *Turkey: Military service, both compulsory and voluntary, including requirements, length, alternatives and exemptions; consequences of draft evasion and conscientious objection (2011 – May 2014)*. Ottawa: Immigration and Refugee Board of Canada. Tilgjengelig fra http://www.refworld.org/docid/53b12d474.html [lastet ned 5. august 2015]
- Landinfo (2014, 7. januar) *Tyrkia: PKK og straffeforfølgelse av politisk aktive kurdere*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/2756/1/2756_1.pdf [lastet ned 25. juni 2015]
- Letsch, C. (2015, 11. august) The Turkish Kurds who want peace – but not at any price. *The Guardian*. Tilgjengelig fra http://www.theguardian.com/world/2015/aug/11/turkish-kurds-who-want-peace-but-not-at-any-price [lastet ned 14. august 2015]
- Marcus, A. (2007) *Blood and belief. The PKK and the Kurdish fight for independence*. New York: New York University Press.
- Nardelli, A. (2015, 8. juni) Turkey election results: what you need to know. *The Guardian*. Tilgjengelig fra http://www.theguardian.com/news/datablog/2015/jun/08/turkey-election-results-what-you-need-to-know [lastet ned 14. august 2015]
- Popp, M. & Reuter, C. (2015, 31. juli) Erdogan's cynical game. Is Turkey creeping toward civil war? *Spiegel Online*. Tilgjengelig fra http://www.spiegel.de/international/world/with-attacks-on-pkk-erdogan-risks-civil-war-in-turkey-a-1046196.html [lastet ned 6. august 2015]
- Sinclair-Webb, E. (2015, 28. mai). For judges who defy Turkey's leaders, short road to jail. *Open Democracy*. Tilgjengelig fra https://www.opendemocracy.net/emma-sinclairwebb/for-judges-who-defy-turkey%E2%80%99s-leaders-short-road-to-jail [lastet ned 3. juli 2015]
- The Economist (2013, 23. november) Huda-Par's emergence. *The Economist*. Tilgjengelig fra http://www.economist.com/news/europe/21590595-islamist-party-turkeys-kurds-huda-pars-emergence [lastet ned 14. august 2015]
- Today's Zaman (2015, 11. juni) Turkey's 2015 election results. *Today's Zaman*. Tilgjengelig fra http://www.todayszaman.com/blog/oguzhan-tekin/turkeys-2015-election-results_384983.html [lastet ned 14. august 2015]

Muntlige kilder

- Altiparmak, Kerem. Assistant Professor, Ankara University. Samtale i Ankara mars 2015.
- Altiparmak, Kerem. E-postkorrespondanse august 2015.
- Amnesty International. Samtale med representant for organisasjonen i Istanbul, mars 2015.
- Bakkalci, Metin. Generalsekretær i Human Rights Foundation of Turkey. Samtale i Ankara, mars 2015.
- Diplomat i Ankara som ønsket å uttale seg anonymt. Samtale i Ankara, mars 2015.
- Europeisk diplomat i Ankara som ønsket å uttale seg anonymt. Samtale i Ankara, april 2013.
- Europeisk diplomat i Ankara som ønsket å uttale seg anonymt. Samtale i Ankara, mars 2015.
- Genic, Özge. Forskningsleder i den uavhengige tyrkiske tankesmien PODEM (Center for Public Policy and Democracy Studies). Samtale i Istanbul, mars 2015.
- HRA (dvs. Human Rights Association). Samtale med representanter for organisasjonen i Ankara, april 2013 og mars 2015.
- HRA. Samtale med representanter for organisasjonen i Diyarbakir, mars 2015.

- HRFT (dvs. Human Rights Foundation of Turkey). Samtale med representanter for organisasjonen i Diyarbakir, mars 2015.
- Sinclair-Webb, Emma. Analytiker i Human Rights Watch. Samtale i Istanbul, april 2013.
- TOHAV (dvs. Foundation for Society and Legal Studies). Samtale med representanter for organisasjonen i Istanbul, mars 2015.